

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

ФИЛОЛОГ

ЧАСОПИС ЗА ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ И КУЛТУРУ

PHILOLOGIST

JOURNAL OF LANGUAGE, LITERARY AND CULTURAL STUDIES

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

VII/2013

Биљана Ч. Ђирић
Универзитет у Нишу
Филозофски факултет

УДК 821.163.41/42.09-2
DOI 10.7251/FIL1307263C

ПРИВАТНО И ЈАВНО У ДРАМАМА НИКШЕ ГРАДИЈА

Апстракт: *Полазећи од односа јавног и приватног у два драмама Никше Градија – Косовка дјевојка и Дјевојка справљеница или Све на стару – рад истражује у којој мери ова дела доприносе бољем сагледавању прилика у Дубровнику Градијева доба и у којој мери доносе новину у књижевном стварању. Показује се да Никша Гради у овим делима заступа конзервативне идеје очувања традиције и обичаја племства старог Дубровника, ослањајући се у великој мери на мотиве и идеје које је Иван Гундулић заступао у својим делима.*

Кључне речи: *јавно, приватно, племство, традиција, политика, породични односи.*

1. Увод

1.1. Појам јавног и приватног

Појам јавног обично се односи на државу, тј. државну службу, док се, с друге стране, приватно или посебно односи на све оно што није држава. Под јавном сфером Кант је у свом есеју *Шта је то просвећеност?* подразумевао сферу у којој се посебне индивидуе обраћају другима у потпуној слободи и у своје лично име, док је приватно повлачење повезивао с вршењем грађанске или свештеничке дужности. Кроз овакву семантичку инверзију оцртава се нова подела, при којој се јавно и појединачно више не супротстављају као у 17. веку, већ пракса, која је раније означавана као приватна, одређује простор јавног размишљања и заузимања политичког става (Перо 2003: 27).

Приватан живот, који се одвија у оквиру свакодневног живота, није лако докучити – било зато што се он меша с јавним животом, било што себе прикрива устежући се да се открије другима. Док проучавамо приватни живот одређеног аутора или епохе, тежимо да сазнамо како се мислило о приватности;

дакле, мање нас интересује приватни живот, а више став о приватности.

Гордан Раванчић (2000: 54) запажа да је простор живљења у ренесансном Дубровнику имао више димензија: *господарску, друштвену, цивилну, сакралну итд.* При том, простор јавног деловања власти и могућности њеног уплитања у свакодневни живот обичног човека био је много шири него што данас можемо да замислимо. Често ни приватни живот појединца није био изван интересне сфере извршних власти. Тако је, на пример, у архивској грађи могуће наћи законске одредбе и судске пресуде о женидбеним уговорима и одредбама у вези с конзумацијом брака (Раванчић 2000: 54). Часопис *Дубровник календар* за годину 1901. доноси поједине законе, наредбе и пресуде донете у 15. и 16. веку, а које се, између осталог, односе на женидбу и веридбу. Наиме, због честе појаве избегавања женидбе, и након обећања датог вереници,¹ дубровачко веће је 10. јула 1562. године издало закон:

¹ Међу младићима који су били утамничени или кажњени због овакве појаве наводе се:

Ko se zaručio, neka se vjenča. Ako ima godinu dana da je zaručen, neka se vjenča do decembra; ako se nalazi vanka, poslije šest mjeseci iza kako je došao da se vjenča; ako utječe, vjerenica posvaja dobra njegova, ako ona neće ili ne može, tada ih prima bolnica *Domus Christi* (1901: 140).

Јавни простор и простор јавног деловања били су знатно шири него што је то данас случај. Док извори говоре о оном неуобичајеном или оном што је из неког разлога било вредно бележења, приватна сфера живота, будући окренута пре свега породици, која није ништа неуобичајено, остаје нам често непозната. Неки подаци из казних списа сведоче о томе да се велики део *доколичарења* средњовековних Дубровчана одвијао на јавним градским површинама.

Француска револуција покушала је да сруши границу између јавног и приватног, да изгради новог човека и преобликује свакодневицу новом организацијом простора, времена и сећања. Међутим, *обичаји* су се показали јачим од закона. Однос између јавног и приватног стоји у средишту сваке постреволуционарне политичке теорије.

Фигура оца је надвисила историју приватног живота у 19. веку. Право, филозофија и политика доприносе устоличењу и оправдању његове власти. У недостатку краља традиционалисти су желели да обнове оца. *Вратити у породицу свемоћну власт представља аксиому политичке науке, како би власт постала мање неопходна у држави* (Перо 2003: 95).

Када је о појави женидбе реч, избор у социјалном погледу део је велике породичне политике. Ендогамија се потврдила као тежња, што се објашњава облицима дружења: *женим се себи сличном зато што њу и сусрећем* (Исто: 107).

1.2. Јавна делатност и приватни живот Никше Градија

Никша Матов Гради (1825–1894) био је последњи дубровачки властелин-песник. Родио се у Задру као потомак угледног дубровачког властеоског рода. Отац му је био Мато пл. Гради (Градић), а мајка Ана пл. Giorgi-Bona (Ђурђевић Бунић), обоје *pati a Ragusa* (Лукежић 2008: 138). Родоначелник њихове лозе био је Вук Граде, који се из Босне доселио у Дубровник и био војвода босанског краља Стјепана. У племићком грбу Градија су у црвеном штиту уцртане сребрне попречне степенице, што симболизује етимологију презимена (lat. *gradus*, степеница), а племићко гесло гласило је *SPES* (Нада).

Никша Гради је својим пореклом и урођеним аристократизмом припадао сфери урбане културе каква се неговала у старим далматинским градовима од времена хуманизма. Културни, књижевни и научни рад у овим срединама развијао се постојано под страним утицајем, првенствено под јаким упливом италијанског културног круга (Исто: 141).

Приватни лик Никше Градија и начин његовог опхођења са суграђанима на најсликовитији начин дочарава Јосип Берса у *Дубровачким сликама и приликама* (1800.–1880.):

Никша Гради био је савршен примјер старог дубровачког госпара. Ишао је малко погнут, нешто накривљене главе, ослањајући се о штапић, којег баш није требао, а погледом одајући жељу да међучељади сретне пријатеља, с којим ће заподјети разговор, док су пријатељи, које је он тражио, управ њега тражили. Та госпар Никша био је неупоредив *causeur*; у његову друштву часови би брзо пролазили. Скептицизам, који је у Дубровчане усадило нешчекивање ма каква добра и који се је обично појављивао без прикривања и често с грубом отвореношћу, био је у Никшину говору доиста неизоставан, али у исто вријеме једва примјетљив. Углађени понос није му допуштао да исповиједа тугу за својим пониженим ста-

Стијепо Замања, Менчетић (Menze) и Јеро Циријевић (Cerva).

лежом, а скептицизам у дубровачке властеле и није био друго него горак излив увријеђене и немоћне душе. У том утанчаном складу у мислима и ријечима била је тајна његова успијеха у друштву и поштовања, што га је уживао (1941: 289).

Студије права завршио је у Падови, а радио као судија у Дубровнику, Сплиту, Задру, Ријечи и Котору. Иако је осећао анимозитет према аустријској власти, морао је као државни чиновник бити лојалан властима. Потчињавање вољи режимских органа и законским одредбама Градију сигурно није лако падало, те је утеху и духовно задовољство тражио у литератури. Након пензионисања остаје у Дубровнику, посвећујући се књижевности и политици. Свој литерарни рад Гради је сматрао *дјетињем*, тј. *хватањем по зраку златокрилих лептира поезије* (Лукежић 2008: 145). Поимање књижевности као неке успутне човекове делатности било је карактеристично за стари Дубровник. Гради је писао поезију, драме у стиховима и разне полемичке брошуре. Прве песме објављује 1846. у листу *La Dalmazia*, чији су уредници и сарадници припадали широком кругу следбеника романтичарских манцинијевских идеала. Гради је на српском писао политичке песме, као и песме сатиричне, филозофске и родољубиве тематике. Чест је пример преплитања завичајног и националног, општељудских тема с трагичним личним искуствима. Његов невелики књижевни рад чине две драме и неколико филозофских и сатиричних песама.

О књижевном делу Никше Градија изрицане су оскудне и летимичне оцене. Савременици су његов рад третирали *премало амбициозним и претежно пригодним* (Лукежић 2008: 190). Већина његових стихова данас има углавном документарно значење, служећи као сведочанство духа и укуса једног времена.

У листу *Словинац* Гради је 1884. године објавио опширан програмски чла-

нак под насловом *Нешто о нашим стварима*, формулишући у њему по први пут јасно своје политичке ставове. Главни тадашњи задатак свих јужних Словена, по мишљењу Никше Градија, било је уједињење. Уколико се то не би догодило, према ауторовом мишљењу, следила би неумитна пропаст народа. Хрвати, Срби, Бугари и други словенски народи остали би мали, разједињени и међусобно посвађани, те би били лак плен моћнијих и богатијих народа.

Никша Гради био је огорчен на хрватско-српске трзавице. Борио се за словенски програм и бранио Вукова начела о језику. Његова схватања најбоље потврђују листови *Гуштерица* и *Глас дубровачки*. Гради је остајао између Срба и Хрвата, настојећи да нађе средину којом би они кренули заједно. Међутим, имајући у виду запажања Николе Тоље (2011: 12) о недовољној објективности у приступу покрету Срба католика, треба истаћи експлицитан став Никше Градија у уводнику *Гласа дубровачког*, који отклања сумње о евентуалним великосрпским тежњама:

Ми Дубровчани чисто Срби по пореклу, и ако се нећемо нигда за нигда претопити у Хрвате, е то није ни нужно ни могуће, ми ипак не сањамо о каквој великој Србији (1886: 106).

У листу *Гуштерица* (1882: 1) Никша Гради алегоријском причом у уводнику дочарава судбину Републике. У Дубровнику је, наиме, постојала легенда о Миху Працату, сиромашном човеку који је живео на Лопуду и, по обичају старих Дубровчана, на мору кушао своју срећу. Два пута је то радио, али таман када би помислио да је постигао свој циљ, море би му прогутало стечевину. Разочаран, човек је одустао од даљих покушаја, те проводио бесциљно своје дане. Међутим, једнога дана, док је седео у свом врту, опазио је гуштерицу која је покушавала да се попне на врх једне ограде. Два пута је пала, али није клонула духом,

већ је покушала још једном и стигла тамо где је намеравала. Працату је пример гуштерице помогао да схвати сличност са својом судбином, те је окушао срећу и по трећи пут. Показало се да је заиста овога пута био боље среће, па се кући вратио богат.

Гради (1882: 1) судбину Миха Працата из приче пореди са судбином Дубровника, којег је на врхунцу славе стигла несрећа 1667. у виду потреса. Град се није предао, већ се уздигао из рушевина, али га је потом сустигла друга несрећа – француска револуција и Наполеон, да би се 1815. нашао у власти Аустрије. Међутим, Дубровник не губи наду, већ верује да ће се попут гуштерице из приче поново уздићи. По Градију, будућност Републике је у рукама младих који се успињу да по трећи пут обезбеде својој земљи срећу и благостање. Будући да је стаза којом су се млади људи запутили стаза просвете, Гради утемељује лист који ће имати функцију врела знања намењеног целокупном дубровачком народу. Уредник лист посебно намењује пуку, јер пук нема средстава попут богатијег сталеза да себи приушти скупе књиге, те ће *Гуштерица* преузети улогу тумача и преносиоца знања да народ више не би био *тијело без главе, који други по својој вољи води* (Гради 1882: 1).

2. Косовка дјевојка

Драмску песму *Косовка дјевојка* Никша Гради је објавио у *Словинцу* 1884. године. Мотиве је преузео из песме *Марко Краљевић укида свадбарину* из збирке Вука Стефановића Караџића. Своје песничко остварење слао је на увид дум Ивану Стојановићу, молећи га да му проследи своје мишљење. Дум Иван Стојановић је ово дело оценио као узорну драму, без обзира на све њене погрешке. Позитиван суд о драми исказао је и Винко Лозовина.

Аутор се у овом делу опредељује за историју као легенду, тј. за историјске догађаје већ преточене у литературу у народној песми. Овај тип измене историјске истине подразумева преузимање готових модела тумачења историјских догађаја. Интересовање за фолклор се у епохама хуманизма, ренесансе и барока подудара с географским и културним открићима, са ослобођењем од идеолошких ауторитета, као и *с артикулисањем првих појмова о нацији* (Фотић 2005: 304). И у самој идеји словинства изражена је свест о томе да се посебност народа изражава кроз усмену традицију. У периоду од 15. до 18. века улога усменог стваралаштва расте. Фолклор постаје историјски документ и предмет научне расправе.

Своју историјску традицију Срби су почетком деветнаестог века искључиво везивали за светородну лозу Немањића и предање о Косову. Док је немањићка традиција оличена у два владара, светом краљу Стефану Првовенчаном и цару Душану, косовска је оличена пре свега у *кнезу Лазару и царству небеском* (Љушић 1994: 27).

Раде Михаљчић запажа да се косовска легенда историзовала наносима тренутне стварности:

То није извор о давнашњем видовданском сукобу, то није извор о добу о коме се пева већ за које се пева. Образована на језгру истинског збивања, косовска легенда постаје део народне историјске свести. Она нас не обавештава о прошлости већ позивајући се на прошлост подстиче покрет који ће тек ући у историју. Стога кнежеву клетву, пре свега, схватамо као позив на устанак (1989: 264).

У складу са својим идеолошким схватањима и својим политичким програмом, Никша Гради се у драмском делу *Косовка дјевојка* користи косовским мотивима како би заправо проговорио о актуелној ситуацији у Дубровачкој Републици. Задатак који намењује

свом књижевном делу исказао је у *Прологу* објављеном у *Словинцу*:

*Причај љупко, твојему народу,
Старе приче а нове појмове,
да се чисти кобних му порока
Ступи стазом правог савршенства*
(Гради 1884: 7).

У науци је већ скренута пажња на могући утицај Џива Гундулића на Градијево стваралаштво. Ирвин Лукежић, на пример, запажа да је Гради близак Ивану Гундулићу по конзервативним идејама очувања друштвеног реда и по породичној властеоској традицији (2008: 207). Како аутор истиче, Гундулићева мајка Џива потицала је управо из Градијевог рода. Гради се бавио проблемима композиције Гундулићевог *Османа* и залагао се за подизање споменика чувеном песнику. Међутим, оно по чему је Никша Гради близак Гундулићу, када је реч о драми *Косовка дјевојка*, јесте реторика границе хришћанства коју, по угледу на Гундулићевог *Османа*, песник исказује управо у овој својој драми.

Наиме, како је већ у науци показано (Кунчевић 2010), специфичност положаја Републике огледала се у томе што је Дубровник истовремено био и херојски граничар хришћанства и трибулар Османског царства. Иако је плаћање харача у политичкој и правној традицији Турске имало недвосмислено значење признања врховне власти, Дубровник је свој однос с Портом тумачио на начин најповољнији за себе. Наиме, Дубровчани су признавали да то чине *ради очувања слободe и кршћанског имена* (Кунчевић 2010: 190). Најважнија реторичка стратегија дубровачке дипломатије, како запажа Кунчевић (2010: 181), била је коришћење слике Дубровника као католичког града који, смештен на граници с *неверницима, схизматицима и херетицима*, има специфичну мисију и задатке за читаву *кршћанску републику*.

Приватно и јавно у драмама Никше Градија

Дубровник је у дипломатији 16. века претворен у град који свој мучан положај у *раљама неверника* издржава зато што му то омогућује да обавља низ важних задатака у интересу вере – да брине за остатак хришћанства у земљама под султановом влашћу, откупљује хришћане из ропства и, најважније, зауставља даљи продор Османлија према западу.

Гранични положај Града није био само велика тема дипломатије већ и историографије и књижевности. Могуће је стога говорити о различитим концептуализацијама границе у култури Дубровника.

Оваква слика Града дата је управо у Градићевој драми *Косовка дјевојка*, кроз обраћање Виле (1884: 14). Занемарујући историјску прецизност, писац Дубровник приказује у контексту простора на којима се водила најжешћа борба против Турака, а у складу са сликом Града која је већ била прихваћена.

*На истоку а Ерцеговине
Гдје су ст'јене грозне самотиње,
од свуд густе горе и немиле,
Ту ће вити соколови сиви
Гњезу'около; ту ће непрестано
бити борбу неједнаку, страшну,
За крст часни и слободу златну
Са огромним Османовим царством
Сваки камен тих врлетних гора
У Турској ће крви огрезнути* (Гради 1884: 14).

Бранко Летић запажа (2003: 43) да појава виле као метафоре завичаја и шире домовине представља стари мотив, познат још у барокној поезији, који у време илираца бива изразито актуелизован. Виле у поемама босанских франеваца 19. века, како аутор запажа, у *стилу барокних антитеза* говоре о *славној прошлости и тужној садашњици, како би сликама старе славе побудиле осећање поноса и патриотизма, а сликама садашњег ропства осећање револта и буне* (Летић 2003: 43). По месту и значају који добија у драмском спеву *Косовка дјевојка*, вилин монолог

скреће нашу пажњу. У њему је дат преглед дубровачке историје, с нагласком на реторичким моментима слављења Града као граничара хришћанства. Међутим, специфичност Градијеве реторике огледа се у успостављању везе Дубровника са српском традицијом, те горе наведени стихови кореспондирају са ставовима израженим у *Гуштерици*:

[...] не може ни говора бити о каквој другој народности, него о нашој народности српској, пошто српски језик, што га ми сви говоримо, и етнографски наш положај који, на којугод страну сврнемо око, сјећа нас да ова наша земља није друго ван приморје кршевите Херцеговине, говоре нам јасно, да смо ми огранак српскога народа (Гради 1883: 1).

У вилином монологу присутна је оптимистичка визија будућности словенског народа, заснована на уверењу у поновни процват духовности Града. Сличност са *Османом* јавља се у начину приказивања непријатеља и у слављењу словенског народа, међутим, приметне су и аналогije с Гундулићевим делом *Дубравка*. Наиме, док Иван Гундулић у *Дубравки* на алегоријски начин представља женидбу, тј. спајање власти над дубровачком слободом и племића просманске (сорбонешке) оријентације, Гради сликовитим поређењем дочарава жудњу народа за осветом:

*Ох освето! дивна ти си пуку,
Мила ти си народу врх свега,
Кад уморен несноснијем јармом,
од свих страна угњетен, те вапи,
Те му синеш, ко љепота дјева
Младожењи, првог љупца жедном*
(Гради 1884: 11).

Конзервативни погледи у питањима љубавних односа исказани су кроз стихове које изговара Коло:

*Дивна љубав робу не пристоји,
Е се даром пита и примањем* (Исто: 7).

У Грацу, фебруара 1884. године, Никша Гради пише свој политички спис *Аустроугарска према Русији*, који уредништво, уз извесне ограде,² ипак објављује у *Словинцу*. У свом полемичком спису, Гради између осталог истиче: *Народи на Балкану још са грозом спомињу како су стењали под Турским јармом, те су жедни, ко сви остали, слободе, сигурности просвјете, обрта и благостања* [...] (1884: 136). Залажући се за јединство Словена на Балкану, аутор успоставља везу са српском традицијом, истичући посебно српску историју и њене јунаке:

Племена, гдје, без икоје приправе и науке, појављују се витези и државници, ко што бјеху Карађорђе и Милош, достојна су заного да се на њих више него на Мађаре рачуна у свакој разложној основи будућег преустроја источне Европе (Гради 1884: 135–136).

Никша Гради ипак не подлеже озваниченом слављеничком виђењу прошлости, већ успоставља извештај од устаљених карактеризација јунака допуштајући мане у њиховом приказу, о чему сведоче стихови вилиног монолога:

*Имаш Марко честитих врлина.
[...]
Али с неких големих порока
У којим си болан остарао
И ако ћеш ране облакшати
Роду твојем, извидат их нећеш*
(Гради 1884: 14).

Градијева *Косовка дјевојка* не представља само извор о добу о којем се пева, већ пре извор о онима за које се пева. Позивајући се на прошлост, ово драмско дело подстиче деловања која ће тек ући у историју, те тиме тежи да својим књижевним учинком утиче на њен ток. У јавном деловању веран аустријским

² *Премда политичкога карактера, радо приопћујемо ову радњу као етнолошку биљешку полемичне врсте, очитујућ ипак да се не слажемо у свему с велеученијем писцем* (1884: 134).

законима, Гради је, ограђујући се традиционалним схватањем књижевности као одмора и господске забаве, заправо кроз своје драме проговорио о личним уверењима и тежњама. Ауторова нада била је усмерена ка способности Града да очува своју вековну традицију и, попут гуштерице из легенде, још једном врати своју славу и слободу.

3. *Дјевојка справљеница или Све на стару*

Понос и гордост једног дубровачког властелина, потомка старе аристократије и њене углађености, посебно ће се испољити у Градијевој драми *Дјевојка справљеница* или *Све на стару*. Осећај посебности и издвојености једног народа и традиције која одолева свим изазовима очитује се већ у наслову дела (*Све на стару*). *Справљеница* је била девојка у служби племићке породице (Лукежић 2008: 206). Градијево друго драмско дело, објављено 1890. у *Новој Зети*, пре свега представља израз отпора према ставу социјалне нивелације и покушај очувања конзервативних идеја племства и његове вековне традиције.

Радњу је аутор сместио у Дубровник шеснаестог века. Основа заплета је забрањена љубав између Марка Минчетића (Менчетића), унука славног Шишка, и Кате – девојке справљенице, тј. слушкиње у његовој кући. Иако је Марко истрајан у својој љубави, против њега су сви – родитељи, пријатељи, другови, па и сама Кате:

*Неће плакат несуђеног мога
Добра мајка; нећу ја да будем
Њему камен гдје би се спотакнуо.
Нек он иде својом стазом сјајном,
Ја ћу нижом, гдје сам се родила,
Ја ћу нижом, поштенијом за ме
(Гради 1890: 325).*

Марко најзад бива побеђен, схвативши да је погрешно што је пренебрегао обичаје свог сталежа и дужности, а

Приватно и јавно у драмама Никше Градија

Кате пристаје на венчање с поморцем Кростом, мирећи се с победом друштвених обзира. Композиција драме у науци није повољно оцењена, али је запажен Градијев патриотизам – како онај локални, дубровачки, тако и општији, југословенски. Драма има три кратка чина, без упечатљивије драмске снаге. Међутим, оно што комад чини значајним јесте успешно пренесен дух једног времена с локалним обичајима и тоновима приватног и јавног живота које дочаравала.

Деловање карактера у драми сасвим је у складу с пословицом *Све на стару*, коју је Гради већ у наслову свог дела истакао. Слава и снага Дубровника почивала је управо на јединству владајућег сталежа и добро укореваним обичајима, дужностима које је власт прописивала и које су се преносиле и на приватни живот. Непримереност женидби младих који потичу из различитих сталежа исказао је већ Иван Гундулић у својој драми *Дубравка*. На сличан начин немогућност оваквих бракова исказује и Никша Гради:

Гдје да човјек здружи се с кобилком? –

Гдје се чуда такога видјело? – (1890: 322)

Морал и етика изражени на пословичан начин не надилазе дату друштвено-политичку заједницу, већ напротив, управо њом бивају одређени. Будући свестан робовског, тешког положаја у којем се земља налази и који по сложености превазилази ситуацију у којој се нашао Дубровник Гундулићева доба, Никша Гради је алудирао на истрајност у очувању општег добра и традиције Града, како би се он оснажио и на тај начин лакше одупирао аустријској сили. Међутим, ова етика је у складу с аристократовским и лакановским тумачењима, управо проистекла из конкретног времена и политике Града:

If you go and take a close look at it – and it's worth the trouble – you will see that Aristotle's morality is wholly founded on an order that is no doubt a tidied up, ideal order. But it is nevertheless one that corresponds to the politics of his time, to the organization of the city. His morality is the morality of the master, created for the virtues of the master and linked to the order of powers. One shouldn't be contemptuous of the order of powers – these are not the comments of an anarchist – one simply needs to know their limit with relation to our field of inquiry (Lacan 1992: 315).

Област приватности у Дубровнику не може се посматрати независно од области јавног деловања. У науци је то посебно запажено на примеру шеснаестог века и Гундулићевог дела (Ђосић и Векарић 2005). Запажено је да је Гундулић у *Дубравки* заправо алудирао на раскол у властели, тј. на сукоб проосманске и противосманске оријентације, тј. сорбонеза и саламанкеза. У том погледу, као сведочанство важности овог раскола, у прилог Ђосићевој и Векарићевој тези могли би сведочити и стихови *Дјевојке справљенице* у којима се управо, кроз говор о свакидашњици и браку, провлаче актуелни политички сукоби:

*Ко што веле црни
Заручника очеви, без посла
Икаквога, но с простог јогунства
И гордости урађене, с трица
Посве лудих, посташе крвницим
Међусобно; па Бенеса стари
Рече некуд, прије него Палу,
Да би ћерцу опанчару дао,
Па Чифуту, и на сврху самом
Сорбонезу (Гради 1890: 288, подвлачење Б. Ђ.).*

У драми се о Минчетићу каже да је међ првијем од властеле у граду (Гради 1890: 290), а у стиховима који говоре о актуелним пословима властеле могуће је наслутити да је племић вероватно припадао владајућој, прагматичној оријентацији,³ будући да стихови говоре о

могућностима трговине на истоку и допуштењу да за време рата све лађе непријатеља могу слободно наћи заклон у дубровачким лукама (1890: 414).

Како је већ потврђено у студији Ђосића и Векарића, корен настанка двеју властеоских скупина – саламанкеза и сорбонеза – везан је за родовски обрачун који се догодио у 16. веку. Наиме, Марин Андријин Бобали с братом Јунијем учествовао је у сукобу у којем је погинуо властелин Маринко Франов Тудиси (Јунијев таст). Марин је помилован, тако да године 1589. у Грузију убија водећег дипломату Франа Гондолу, мужа своје сестричине, који се у Сенату залагао за неутралност Републике на спољашњем плану, а за дисциплиновање необуздане племићке омладине на унутрашњем плану. Бобали је кључна фигура раскола дубровачког патрицијата и због убиства 1589. године, када је дошло до великог родовског расцепа *casata* Бобали – Рести – Гондола – Бона, као и један од зачетника *протуосманске* политике којом су се надањивале *заверничке* коловође током *Велике завере* (Ђосић 2005: 16).

Антун Дебов Минчетић не може прихватити ни разумети поступак свога сина и његове жеље, потпуно нечувене за сталеж којем припада. Властела с којом се консултује око питања женидбе свог сина сагласна је у погледу очувања реда и недопустивости прекорачења обичаја:

Антун Д.
*А када би
Властеоски син слушкињу коју
Заволио просту, па с њоме
Хтио у брак да ступи?*

клану (касније саламанкези), док је род *Gradi* у потпуности припадао овом клану (2011: 255). Међу властеоским родовима 1650. род *Menze* припадао је такође *casati* Бобаљевићевог (саламанкешког) клана. Године 1800, међутим, већину *casate* Менчетића чине сорбонези, док су род *Gradi* већином чинили саламанкези.

³ Ненад Векарић запажа да је род *Menze* у клановском распореду властеоских *casata* 1550. године већином припадао Бобаљевићевом

Луко В.

Тог прије
земљица би имала прогутат,
Да се име њему не спомене
До вијека, него да с окаља
Образ рода, а свјетлост потамни
Свој господи (Исто: 414).

Традицију песник везује и за књижевно стваралаштво Менчетића, изражавајући жеље и наде да ће се кроз младе нараштаје пренети песнички таленат предака. У драми тако отац подсећа сина на његовог славног претка Шишка Менчетића, саветујући му да својим љубавним јадима остави *невину спомен* у књигама. Своје драмско дело Гради, угледајући се на славне песнике прошлости, завршава хвалоспевом Дубровнику, показујући још једном да ничим не изневерава славну традицију свог града, већ да се за оживљавање те традиције бори.

Како је анализа показала, област приватности у драмама Никше Градија немогуће је посматрати изван области јавног деловања. Чак и кроз говор о свакидашњици и браку, провлаче се актуелни политички сукоби. Показује се да Гради у овим делима заступа конзервативне идеје очувања традиције и обичаја племства старог Дубровника, ослањајући се у великој мери на мотиве и идеје које је Иван Гундулић заступао у својим делима. Свестан робовског, тешког положаја у којем се земља налазила, Никша Гради је, користећи се косовским мотивима, заправо проговорио о актуелној ситуацији у Дубровачкој Републици и алудирао на истрајност у очувању општег добра и традиције Града.

Извори

1. Гради, Никша (1884), *Косовка дјевојка*, Драмска пјесма у три дјејства, „Словинац“, VII, 1: 4–14.

Приватно и јавно у драмама Никше Градија

2. Гради, Никша (1890), *Дјевојка справљеница или Све на стару*, Збитије при почетку XVI вијека у Дубровнику, „Нова Зета“, год. II: 284–291, 320–328, 414–417.
3. Гради, Никша (1884), *Аустро-угарска према Русији*, „Словинац“, VII: 9.
4. Гради, Никша (1884), *Нешто о нашим стварима*, „Словинац“, VII: 36.
5. Гради, Никша (1882), Уводни чланак у: „Гуштерица“, пучки лист, бр. 1, год. 1.
6. Гради, Никша (1883), Уводни чланак у: „Гуштерица“, пучки лист, бр. 12, год. I.
7. Гради, Никша (1885), Уводни чланак у: „Глас дубровачки“, бр. 1, год. 1: 1.
8. Гради, Никша (1886), Уводни чланак у: „Глас дубровачки“, бр. 14, год. 1.

Литература

1. Bersa, Josip (1941), *Dubrovačke slike i prilike (1800.–1880.)*, Zagreb: Matica hrvatska.
2. Vekarić, Nenad (2011), *Vlastela grada Dubrovnika 1, Korijeni, struktura i razvoj dubrovačkog plemstva*, Zagreb – Dubrovnik: HAZU.
3. Vojnović, Lujo (2005), *Istorija Dubrovačke Republike*, priredila Irena Arsić, Beograd: Neven.
4. *Dubrovnik kalendar za godinu 1901.* (1900), Dubrovnik: Izdanje i naklada Srpske dubrovačke Štamparije A. Parsarića.
5. Kunčević, Lovro (2010), „Retorika granice kršćanstva u diplomaciji renesansnog Dubrovnika“, *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku*, 48: 179–211.
6. Lacan, Jacques (1992), *The Ethics of Psychoanalysis 1959/60: The Seminar of Jacques Lacan, Book VII*, trans. by Dennis Porter, London: Routledge.
7. Летић, Бранко (2003), „Словинство у поемама босанских фрањеваца 19. века“, у: *Књижевност и историја V, Историја у романтичарској поеми*

Биљана Ч. Ђурић

- код Словена, Зборник реферата са научног скупа 11–13. X 2001, Ниш: Центар за научна истраживања САНУ – Универзитет у Нишу.
8. Lukežić, Irvin (2008), „Posljednji dubrovački vlastelin-pjesnik Nikša Matov Gradi (1825–1894)“, *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku*, 46: 137–225.
 9. Љушић, Радош (1994), *Србија 19. века изабрани радови 1*, Београд: Војна књига.
 10. Перо, Мишел (2003), *Историја приватног живота 4*, приредили Филип Аријес и Жорж Диби, *Од француске револуције до првог светског рата*, Роже-Анри Геран, Алан Корбен, Ан Мартен-Фижије, Мишел Перо, Кетрин Хал, Лин Хант, уредила Мишел Перо, превела с француског Љиљана Мирковић, Београд: Clio.
 11. Ravančić, Gordan (2000), „Javni prostor i dokolica u kasnosrednjovjekovnom i renesansnom Dubrovniku“, *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku*, 38: 53–64.
 12. Tolja, Nikola (2011), *Dubrovački Srbi katolici, istine i zablude*, Dubrovnik: Vlastita naklada.
 13. Ćosić, Stjepan i Nenad Vekarić (2005), *Dubrovačka vlastela između roda i države: salamankezi i sorbonezi*, Zagreb - Dubrovnik: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti - Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku.
 14. Фотић, Александар (2005), *Приватни живот у српским земљама у освит модерног доба*, Београд: Clio.

THE PRIVATE AND THE PUBLIC IN DRAMAS BY NIKŠA GRADI

Summary

Starting from the relation between the public and the private in two dramas by Nikša Gradi – *Kosovka djevojka* and *Djevojka spravljenica* or *Sve na staru*, the paper examines the extent to which these works contribute to a better understanding of the conditions in Dubrovnik of Gradi's time and the extent to which they bring novelty in literary creation. It is shown that Nikša Gradi, in these works, represents conservative ideas of preserving the traditions and customs of the old nobility of Dubrovnik, relying heavily on the motives and the ideas of Ivan Gundulić represented in his own works.

biljanaciric@hotmail.com